

Bewegen

als noodzakelijk doel en krachtig middel (1)

Vanuit onderwijskundig perspectief is het wenselijk dat leerkrachten, bestuurders en beleidsmakers weten welke waarden of welke doelen we nastreven als kinderen in onderwijstijd bewegen. Zijn de doelen tijdens de les bewegingsonderwijs hetzelfde als tijdens het buitenspelen in de pauze, het springen bij de rekenles of bij een schoolsporttoernooi? In deze tekst leggen we het onderscheid tussen bewegen als doel en bewegen als middel uit.

TEKST TEAM ONDERWIJS KVLO

In de media wordt veel geschreven over het belang van bewegen op school. Bijvoorbeeld:

“In de afgelopen maanden is er veel wetenschappelijk bewijs geleverd over nut en noodzaak van goed bewegingsonderwijs en de positieve effecten van bewegen. Denk hierbij aan de verbetering van leerprestaties, de strijd tegen overgewicht en de bevordering van sociale cohesie.” (sportkracht12.nl)

“Sport en bewegen hebben een positieve invloed op de fysieke gezondheid, maar ook op de hersenstructuur en de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren. De wetenschap is nog hard op zoek naar de exacte relaties en effecten, *maar er zijn steeds meer aanwijzingen dat je met extra beweging op school de leerprestaties van kinderen kunt verbeteren*” (allesoversport.nl)

Leren bewegen: bewegen als doel

De schoolvakken, waaronder het vak bewegingsonderwijs, hebben tot doel de kinderen iets te leren. De leerkracht heeft hiervoor een lessenplan met activiteiten, begeleidt de kinderen bij het leerproces en houdt voorde- ringen bij. Waar nodig worden aanpassingen gedaan in het aanbod van de activiteiten passend bij het niveau en de wensen van de kinderen. De LO-vakwereld heeft twaalf leerlijnen uitgeschreven in het Basisdocument Bewegingsonderwijs PO. In deze leerlijnen staan beschreven welke bewegingsactiviteiten aan bepaalde leeftijdsgroepen aangeboden kunnen worden en op welk uitvoeringsniveau kinderen daaraan mee kunnen doen. De lessen bewegingsonderwijs hebben als doel dat de kinderen zich breed bekwamen binnen de twaalf leerlijnen. Breed bekwamen wil zeggen dat

kinderen naast succesvoller leren bewegen, ook bewegend leren samenwerken en hun eigen bewegingsidentiteit ontwikkelen.

Laten bewegen: bewegen als middel

De kinderen laten bewegen gebeurt in talloze situaties. Bijvoorbeeld als er naar het gymlokaal gelopen of gefietst wordt. Kinderen krijgen op dat moment geen les in beter leren ‘lopen’. Het lopen is een middel om ergens te komen. Tijdens het lopen naar de gymzaal kunnen andere doelen wel van belang zijn, zoals het veilig als groep een straat over leren steken. Ook tijdens de schoolpauze gaat het meestal om “laten bewegen”. Tijdens de pauze mogen de kinderen vrij op het schoolplein bewegen en sommige kinderen gaan dan voetballen. Het onderwijsdoel is dan niet beter leren voetballen. De pauze heeft geen onderwijsdoelen (daarom heet het pauze), maar dat wil niet zeggen dat er niets geleerd kan worden. Als een kind in elke pauze voetbalt dan zal het vast beter leren voetballen. Maar dat is niet het onderwijsdoel van de pauze.

Bewegen als doel en als middel vanuit één onderwijsconcept

Hierboven is kort het verschil verduidelijkt tussen bewegen als doel en middel. De werkelijkheid is echter genuanceerder waarbij de doelen in elkaar overlopen. In de gymles gaat het niet alleen om beter leren bewegen, maar ook om het verbeteren van samenwerkingsverbanden en het zelfvertrouwen van een kind. Het doel-middel-onderscheid is een onderwijskundig construct dat van belang is voor het plannen en voorbereiden van het onderwijs. Om het verschil tussen bewegen als doel en

Stelling

In de lessen bewegingsonderwijs is bewegen hoofddoel. In de andere contexten (zoals bewegen in de klas) is bewegen een middel om een ander hoofddoel te bereiken.

De KVLO maakt daarbij onderscheid tussen: leren bewegen en laten bewegen.

middel te verduidelijken helpt het onderwijsmodel van Biesta.

Drie doelgebieden als algemeen kader

Biesta onderscheidt drie doelgebieden: kwalificering, socialisering en subjectivering. Deze drie doelgebieden verwijzen naar de drie belangrijkste functies die de overheid aan alle scholen heeft opgedragen.

▲ **Kwalificering**
Figuur 2

Het doelgebied kwalificatie is de belangrijkste functie die het onderwijs van de overheid heeft gekregen, namelijk om de kinderen goed voor te bereiden op het zelfstandig kunnen functioneren in de samenleving. Daarom worden de kinderen geïntroduceerd in verschillende culturen zoals taal, rekenen, muziek en bewegen. Hier is de vakkenstructuur in het onderwijs uit ontstaan. De politiek heeft eindtermen vastgesteld voor alle vakgebieden. Voor het vak LO gaat het in dit doelgebied om het kunnen deelnemen aan de relevante sport- en beweegcultuur.

Socialisering

Bij het doelgebied socialisering gaat het erom dat de kinderen leren in groepen te functioneren en rekening te houden met bestaande 'sociale ordeningen'. In het onderwijs leert een kind zijn initiatieven af te stemmen op de normen en waarden van de school, de klas en groep.

Met als doel dat er een rechtvaardige klas of schoolsamenleving ontstaat. Dit is te zien in hoe kinderen met elkaar samenwerken.

Subjectivering

In dit doelgebied gaat het om de ontwikkeling van een eigen uniciteit en identiteit (persoonsontwikkeling). Elk kind ontwikkelt zich tot een uniek persoon, die alles net anders doet, denkt of voelt als de andere kinderen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de wijze waarop het kind bewegingsuitdagingen zoekt, gemotiveerd is, zich inzet in de les, met winst en verlies omgaat, zich weerbaar en gelukkig voelt.

Verbinding tussen de doelgebieden

Deze drie doelgebieden overlappen elkaar. Het is in de praktijk onmogelijk om aan alle gebieden even veel aandacht te besteden. Daar waar de doelgebieden elkaar raken moet de leerkracht met zijn expertise beslissen welk doelgebied op dat moment de meeste aandacht behoeft.

Het plannen van onderwijs vanuit de drie doelgebieden

De praktijk van het onderwijs bevindt zich in het hart van deze drie cirkels (doelgebieden). Op de meeste scholen wordt het rooster en de inhoud van de vakken gepland vanuit het doelgebied kwalificering. De leerlijnen geven duidelijke handvatten om vooraf het onderwijs per leerjaar en klas te ordenen. Voor de planning van bewegingsonderwijs is kwalificering daarom het hoofddoel. Het gevaar hiervan is wel dat in de praktijk weinig planmatig aandacht is voor de twee andere doelgebieden (socialisering en subjectivering).

De huidige trend is om niet vanuit de traditionele vakkenstructuur (kwalificatie) te plannen, maar themagericht of meer individueel. Bij individueel onderwijs krijgen kinderen meer ruimte om zelf hun leerroute te bepalen, waardoor persoonsvorming een belangrijkere plek krijgt. Bij themagericht onderwijs is er meer aandacht voor maatschappelijke contexten (socialisering). De verschuiving van dominantie met betrekking tot de doelgebieden van kwalificering, naar subjectivering en socialisering, zorgt ervoor dat het vakgebied bewegingsonderwijs duidelijk moet maken hoe de drie gebieden op elkaar zijn afgestemd.

De drie doelgebieden in het bewegingsonderwijs

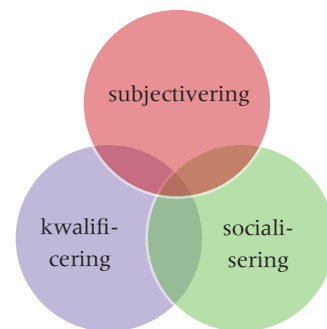
Zoals eerder benoemd is het hoofddoel van bewegingsonderwijs beter leren bewegen en vormen de leerlijnen de gemeenschappelijke kwalificaties. Daarbij gaat het in het bewegingsonderwijs niet alleen om beter bewegen,

◀ Kwalificering

Voorbeeld wend-springen

Tijdens een les wend-springen is het kwalificatiedoel dat elk kind het springprobleem beter leert oplossen. Het subjectiveringsdoel kan zijn dat een kind het springen ook als plezierig gaat ervaren. Het socialiseringsdoel kan zijn dat de kinderen eerlijk op hun beurt wachten of hulpverleners. Per klas en per kind kan het verschillend zijn welk doelgebied centraal moet staan. De ervaren leerkracht weet impliciet vaak heel goed wat tijdens de les de beste keuze is.

▲ Doelgebieden Biesta

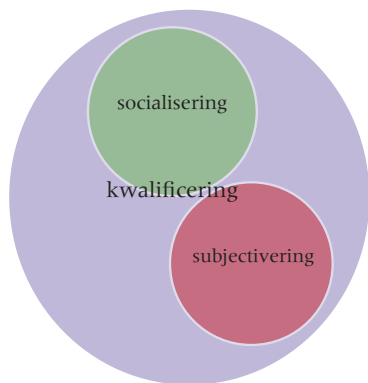
▲ **Figuur 3**
Onderwijspraktijk verbindt de drie doelgebieden

Foto's

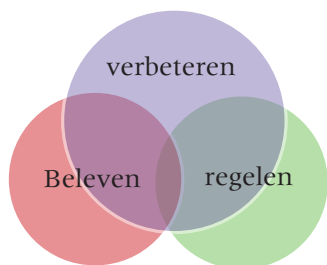
Anita Riemersma

Contact:

onderwijs@kvlo.nl

▲ *Figuur 4 In het oude gymonderwijs ging het vooral om kwalificering*

▲ *Figuur 5 Verbeteren als doel van bewegingsonderwijs, maar meer aandacht voor beleven en regelen*

maar ook om beter leren regelen en beter leren beleven. Dit zijn de drie didactische sleutels die beschreven staan in het basisdocument VO. Ook het basisdocument PO maakt een onderscheid in beweegdoelen en reguleringsdoelen. In de reguleringsdoelen staan verwijzingen naar meer persoonlijke doelen, zoals reflecteren over het bewegen. In het doelgebied kwalificering voor bewegingsonderwijs zit dus een verwijzing naar de andere twee doelgebieden. Er zijn allerlei driedelingen in het bewegingsonderwijs die verbonden kunnen worden aan de drie doelgebieden zoals in het schema hieronder staan weergegeven.

Bewegen verbeteren kan in een les bewegingsonderwijs nooit op zichzelf bestaan. Kinderen bewegen immers met elkaar waarbinnen zaken geregeld moeten worden (bewegen regelen/socialisering). Daarnaast is een belangrijk doel van onderwijs dat er ruimte is voor de uniciteit (bewegen beleven/subjectivering) van elk kind, waarbij de kans op leren groter wordt indien de activiteit aansluit bij de behoeften van het individuele kind. Kortom de doelgebieden regelen (socialisering) en beleven (subjectivering) kunnen gezien worden als didactische hulpmiddelen om te komen tot optimale leerresultaten binnen het doelgebied beter leren bewegen (kwalificering).

In de planning van het onderwijs is het doelgebied kwalificering dominant. In de praktijk van het lesgeven blijkt of de leerkracht alle aandacht kan geven aan de beweegdoelen of dat er meer aandacht gegeven moet worden aan de reguleringsdoelen (socialisering), omdat de kinderen steeds ruzie hebben of aan de 'belevingsdoelen' (subjectivering), omdat een kind bijvoorbeeld angstig is om mee te

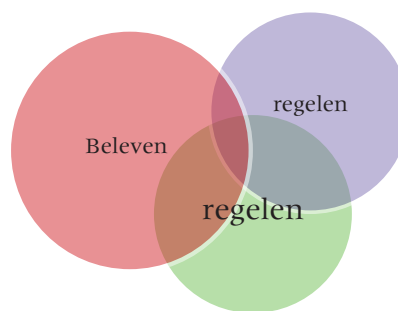
▲ *Subjectivering*

doen. Het verbeteren van de reguleringsdoelen en belevingsdoelen zijn dan belangrijker, maar uiteindelijk wel gericht op het beter leren bewegen, want dat is in ons vak het hoofddoel. De verhouding tussen de drie doelen kan dus per les en per kind anders zijn.

Bewegen als doel en middel

In het bewegingsonderwijs is het beter leren bewegen het hoofddoel, waar de onderwijsplanning vanuit gaat. De twee andere doelgebieden zijn in de lespraktijk krachtige middelen om de kinderen te leren beter te bewegen. Tot zover bewegen als doel, maar op de school wordt bewegen ook als belangrijk middel gebruikt voor de andere vakken of voor de andere doelgebieden. Aan bewegen als middel zullen we in deel 2 aandacht besteden.

► *Figuur 6 In de les kan het belang van een ander doelgebied groter worden*

► *Tabel 1*

Kwalificering	Subjectivering	Socialisering
Bewegen verbeteren	Bewegen beleven	Bewegen regelen
Bewegen uitvoeren	Bewegen waarderen	Bewegen verbinden
Lukt't	Leeft't	Loopt't
Motorische ontwikkeling	Emotionele, cognitieve ontwikkeling	Sociale ontwikkeling
Springen, zwaaien, tikspelen	Plezier, geluk, vertrouwen, inzicht	Hulpverleners, scheids,
Beweegdoelen	Opvoedingsdoelen	Reguleringsdoelen
Beweegvorming	Persoonsvorming	Groepsvorming

Kernwoorden

Doel, middel, subjectivering, socialisering, kwalificering